

ՀԱՅՐԵՆԻՔԻ ԼԵԶՈՒՆ

(Ցիս Քաղաքի պ 1920 թ ջ 5)

Անոնց որ կարողալ չեն ուզեր.

Քանի մ'ընթերցողներ կը տեսնեմ որ
գրեիս յառաջարանը աչքէ անցընելէ վերջ
զայն կը գոցեն:

Վայրկեան մը, պարոններ:

Ձեզի ըսելիք մ'ունիս:

Յետոյ քեզի կը դառնամ, ով պատանի:

Անոր որ կը կարծէ թէ արդէն իր
Լիզուն գիտէ.

— Ի՞նչ պէտք կայ լեզուն սովելու,
ամէն մարդ գիտէ արդէն իր լեզուն:

— Հասարակաց կարծիք մ'է ասիկայ,
թերեւս դուն ուրիշ շատերէն աւելի լաւ
գիտես, ասոր վրայ չեմ տարակուսիր.
բայց կը ներես որ ըսեմ, եթէ զայն չես
սոված՝ չես կրնար գիտնալ, ո՛չ միայն
որչափ պարտական՝ ես, այլ նաև որչափ
որ պէտքերդ կը պահանջեն. Գու ունեցած
լեզուի մթերքդ՝ միայն երբորդ մասն է
անոր՝ որ հարկաւոր է լաւ խօսելու հա-
մար. բոլոր պաշարդ բաղկացած է քանի
մը վանկերէ, իմաստներէ և որոնք քու
բազմաթիւ պէտքերդ լաւ բացատրելու
անյատուկ են. մինչդեռ բաւական է հա-
մառօտ խօսք մը կամ յատուկ բացատրու-
թիւն մը՝ զազափարնեքդ ըստ տեղւոյն
լիովին ըմբռնել տալու համար: Թէ՛ խօ-
սելու և թէ՛ գրելու ժամանակդ յոռի ջրջան
մը կ'ընես քու մտածութեանդ շուրջը՝ դար-
ձեալ զայն կիսովին միայն կը բացատրես
և կը ստիպուիս աւելցնել ու սրբագրել
բացատրութիւններդ՝ խօսքդ ու միտքդ
պարզեւն համար, որ յառաջ յատակ չէին:
Խոստովանէ ճշմարտութիւնը. դեռ շատ
բան կայ կարծեմ ներսդ, զոր չես ըսեր,
որպէս զի տազնապի մէջ չիյնաս: Կ'ու-
զես որ մի առ մի թուարկեմ քսան, երե-
սուն առարկայներու, գործողութիւններու,

զանազան իրաց յատկութիւններու և ման-
րամասնութիւններու անուններ զոր ամէնը-
նիս պէտք կ'ունենանք գործածելու ամէն
օր և զոր դուն կը բացատրես միշտ երկա-
րաբանութեամբ կամ սխալ բառով մը:
Կ'ուզես որ հիմայ քեզի ըսեմ շատ մը ըն-
տիր բառեր ու բացատրութիւններ՝ որ ամե-
նագործածական են ներկայապէս Հայաս-
տանի մէջ և որոնք հոմանիշ չունին բնաւ,
բայց դու զանոնք երբէք գործածած չես
և քեզի օտար լեզուի մը բացատրութեանց
պէս նոր պիտի երևնան: Գաղղիերէն գի-
տես: Ո՛չ այնչափ: Եթէ յանձն առնուս
հայերէն լեզուով ամենէն պարզ միջազէպ
մը պատմել, ես որ ո՛չ լեզուաբան եմ և
ոչ վարժապետ՝ մէջը այնչափ անյատուկ
բացատրութիւններ պիտի գտնեմ, որչափ
գաղղիացի մը պիտի գտնէր, եթէ այդ ման-
րավէպը գաղղիերէն պատմէիր իրեն: Եւ
դուն կը պնդես թէ ամէն մարդ իր լեզուն
գիտէ՝ արդէն:

Հիմայ կ'ըմբռնեմ, թէ ինչպէս մարդս
կ'անգիտանայ այն իրերը՝ որոնց զոյու-
թիւն ունենալը չգիտեր:

Դու կը նմանիս անոր՝ որ կը կարծէ
թէ բուսաբանութիւն գիտէ, սեղանի վրայ
բերուած բանջարեղէններուն և պարտէզին
մէջ մշակած ծաղիկներուն անունները գիտ-
նալով:

Անոր որ կ'ըսէ. — Ի՞նչ օգուտ ունի.

— Բաւ սովբլ. — բառերը ինծի ի՞նչ
օգուտ ունին:

— Ի՞նչ օգուտ ունին: Շատ առաջ
մ'երթար, խնդրեմ: Կը նմանի՝ ինչպէս
թէ ըսէիր, ազդու և յատակ գրելն ու խօ-
սիլը ի՞նչ օգուտ ունին: Ի՞նչ օգուտ ունի
կ'ըսես ուրեմն. ճիշդ խօսքի մը կամ բա-
ցատրութեան մը տեղ՝ անյատուկ խօսք
մը կամ դարձուածք մ'ընելը, որ մեր
մտածութիւնը ամբողջապէս չկարենալով
բացատրել, կը ստիպէ զմեզ զայն երկրորդ
անգամ ալ կրկնելու, ուրիշ կերպով մը՝
որ գուցէ առջինէն աւելի չարագոյն կընայ
ըլլալ: Ի՞նչ փոյթ խօսած կամ գրած ժա-

մանակ վայրկեան մը դժուարութեան մը բաղխիլ, ամէն քայլի կանգ առնուլ՝ տարակոյսէ մը բռնուած, պարբերութիւն մը կէս թողուլ՝ վանկ մը փնտոելու համար, ստիպուիլ ապուշի և տղու պէս ձեւերով բացատրել, երբեմն ալ առանց ուզելու զպէիլ կամ վերաւորել մէկը՝ պարզապէս զիտողութիւն մը, յանգիմանութիւն մը կամ անհաճոյ ճշմարտութիւն մը ըսելու ստիպուած ժամանակ՝ խօսքի կամ բացատրութեան ընտրութիւն ընել չգիտնալով։ — Կը զարմանամ ըսածիդ վրայ։ — Ինչ օգուտ ունին բռնելը, Բայց, լաւ է որ մտածելով խօսիս քիչ մը. ամբառ սխալ հասկացողութիւններ, քինախնդրութիւններ, և սիրտ վշտացնող խօսակցութիւններ կը ծնանին մարդկութեան մէջ՝ անյարմար բառ մը գործածելով, ոչ եթէ գէշ մտքով, այլ պարզ տգիտութեամբ կամ լեզուին արտայայտած զգացման մէջ նրբութիւններուն անտեղեկ ըլլալով։ Կենաց մէջ հազար անգամ առաջին դատաստանը գործ լընենք անծի մը մտքին կրթութեան և զատիարակութեան աստիճանին վրայ, հիմնուած է (նոյն իսկ շատ անգամ անիրաւ կերպով, ինչ որ մեր փաստերուն աւելի ոյժ կու տայ) իր խօսելու կերպին վրայ, մեր իրմէ լսած քանի մը խօսքերուն վրայ, յաճախ քերականական սխալի մը, ծաղրելի բացատրութեան մը, սովորական բառ մը չգիտնալուն վրայ։ Բայց, դու ալ, ո՞վ պարոն, դո՛ւ ալ որ կ'ըսես թէ բառի պատշտը չունիս, երբ առաջին անգամ պատկառելի անծի մը հետ խօսիս՝ որուն համակրութիւնն ու համարումն ալ շահիլ ուզես, դո՛ւ ալ, միշտ, նոյն իսկ առանց անդարդառնալու կը ջանաս սովորականէն աւելի լաւ խօսիլ՝ բառերուդ ուշ ղնելով և պարբերութիւնները վայելչահիւս իրարու հետ կապելով։

Ո՛հ, ինչպէս կարելի է ըսել։ — Բառերը ինչ օգուտ ունին։

Գործերով զբաղած մարդու մը.

— Գալով ինծի, դու ալ պիտի համո-

զուիս որ լեզու սովորելու պէտք չունիմ։ Գործերով զբաղած մարդ մ'եմ։

— Կը ներես, պարոն։ Միթէ գործերու պաշտօնական լեզուն զաւտարարման մ'է։ Յամենայն դէպս, չես ընդունիր որ գործերով զբաղած մարդ մը՝ երբ ուսեալ է, երբ ուղիղ և դիւրաւ կը խօսի ու կը գրէ լեզուն, աւելի վեր է քան ուրիշ մը՝ որ թէ և նոյնչափ խելք և փորձառութիւն ունի, բայց բարբարոսի մը պէս կը գրէ և տղու մը պէս կը կակագէ։ Եւ գործի տէր մարդիկ՝ յաճախ առիթի պիտի ունենան իրենց լեզուով ներկայացնելու, ցուցնելու, վիճելու իրենց շահերուն վրայ, գրչով կամ բերանացի թէ՛ առանձնական և թէ՛ հասարակաց համախմբումներու մէջ, եւ եթէ աշխարհիս վրայ մարդուս օգտակար բան մը կայ, այս է, մտածման, բացատրութիւններուն մէջ՝ լեզուի յստակութիւն, համառօտութիւն և ճշգրտութիւն ունենալ. վասն զի յաճախ իրենք են որ կարեոր և դժուարին նիւթերու վրայ պիտի խօսին երգ կերպով, ուրիշներու առջև, որ չեն ուզեր ժամանակ կորսնցնել. և այսպիսի պարագայներու մէջ միտքը լաւ չկարենալ բացատրելը շատ սուղի կը նստի և ծանր անպատեհութիւններ առաջ կը բերէ քան սովորական խօսակցութեանց մէջ։ Դարձեալ գործի տէր մարդիկը չեն ապրիր միայն իրենց շահերու շրջանակին մէջ ամփոփուած, այլ տարբեր արհեստի տէր եղող բարեկամներու, տիկիներու, արհեստագէտներու, տարբեր կրթութիւն ունեցող մարդկանց հետ ալ, որոնց մէջ իրենց անձնասիրութիւնը մեծ դեր կը խաղայ. ո՛չ միայն գործի տէր մարդիկ, այլ աշխարհիս վրայ ամէն մարդ պզտիկ փառասիրութիւն մ'ունի արդիւնք մը ցոյց տալու, բանի տեղ դրուելու, կը փափաքի՝ որ խօսի և ուրիշները իրեն մտիկ ընեն, զուրիշը զուարճացնէ, հաճոյ ըլլայ ամենուն, և եթէ ո՛չ ուրիշ բան՝ գոնէ պիտի զգուշանայ ուրիշին ծիծաղը չշարժիլ իր վրայ՝ իր կոշտ խօսակցութեամբ և բերնէն սխալներ փախցնելով։

Վերջապէս, պարոն գործատէր, ինչպէս

ամենուն՝ քեզի համար ալ կը զօրէ այս պատճառաբանութիւնը. ազգային լեզուն պէտք է աստիճանով մը սովորի ամէն ոք, ո՛չ միայն իրեն՝ այլ նաև իր որդւոց հա՛մար, որոնք մինչդեռ փոքր են, մայրենի լեզուն սովորելու համար իրենց հօր և մօր օգնութեան կը կարօտին:

Ինչ բարի օրինակ կու տայ հայր մը՝
եթէ ըսէ իր որդւոյն. — Սիրելիս, դու
տաաւր տարեկան ես, այլ ևս չեզուական
պաշար չունիմ քեզի հաղորդելու, որով-
հետեւ... ես գործի տէր մարդ մ'եմ:

Ֆարմաբուհին չունեցողին.

— Ես ալ գիտեմ որ լաւ է առիկայ. բայց
բեզու սովորելու յարմարութիւն չունիմ:

— Զարմանալի՛ բան։ Ի՛նչ կը պառտասխանէիր եթէ մէկը քեզի այսպէս ըսէր. կազմուածքս տկար է, առողջ չեմ, անոր համար մարմնամարզ չեմ ընելու։ Բայց լեզու սովորելու յարմարութիւն չունենայն աւելի մեծ պատճառ մ'է՛ զայն սովորելու։ Ո՛վ էր շատ յիշողութիւն չունէ և ինքզինքը բացատրելու դժարութենէն զուրկ է և լեզուի ընական կորովը չունի, այս ձիրքերու պակասութիւնը կրնայ ուսումով լրացնել։ Հիգիենակ կամ լեզուագէտ ըլլալու համար՝ ընական յարմարութիւն պէտք է, բայց լեզուն սովորելու համար՝ հաստատուն կամք մը բաւական է, որչափ որ կը՞ պահանջնի իր պարտքը, չա՜նք եւ ո՛ր է և ի՛րենք քաղաքացիի մը արժանապատուութիւնը։ Փորձէ՛ անգամ մը։

Դու չես կրնար երեակայել թէ լեզուի մէջ ո՞րքան շահ կրնայ ձեռք բերել մէկը, որ նոյն իսկ Ի բնէ յարմարութիւն չունի, և այն՝ ցիւ ժամանակի մէջ և առանց շատ աշխատանքի:

— Պիտի ըսես. — Յարմարութիւն չունենալով՝ սէր ալ չունիմ, և առանց ասոնց ոչ մէկ բան չըլլար:

— Բայց սէրը կամաց կամաց կու գայ, երբ մարդս հետզհետէ կ'ըմբռնէ ուսման օգուտները, ինչպէս որ կը հանդիպի սկըսնակ բուսարանի մը՝ որ իր մտքին մէջ

բոյսերու շարք մը դասաւորելէն վերջ, աւելի եռանդեամբ կը շարունակէ՝ տեսնելով որ իր ծանօթութիւններու պաշարը կ'ամփ, որով հետզհետէ իր աշխատութիւնը կը դիւրանայ: Կրճառ ապացուցանել որ եթէ մէկ ամիս չորս պատին մէջ բանտարկուած միայն, իզգուսկանք գրգրել ունենայիր ցովդ՝ նոյն չափ պիտի չտրեկիր այս ուսումը, որ չափ յարմարութիւն ունեցող մը: Այնպէս չէ՝ Եւ ստիպուած պիտի սիրէիր, պարզապէս ձանձրոյթդ փախտելու համար՝ յաղթելով առաջին դժկամակութեանդ՝ ջանալով միանգամայն մտքդ ալ համոզելու, զոր կեանքիդ մէջ սիրելք պիտի չընէիր:

Ուրեմն, փորձէ՛ անգամ մը համբերու-
թեամբ լեցու սովընելու զբաղիլ, ինչ որ
բռնադատուած պարագայի մը մէջ պիտի
ընէիր. և պիտի տեսնես, թէ միայն սկզբ-
բնաւորութիւնը զմուարին է։ Իւ յետոյ. —
Յարմարութիւն չունիմ։ — Ուսկից գիտես
թէ յարմարութիւն չունիս։ Մարդկային
միտքը լի է անակնկալներով. շատ կա-
րողութիւններ թաքուն կը մնան. քիչ մը
փորէ՛ ըլլողդ ալ, վասն զի ով որ կը
փնտռէ կը գտնէ։

(Շարունակելի) Թբզմ. Յօրին. Հ. Ա. ՅՈՎՍ.

SECRET

**Համարյոյր մին է տօգոյն ոսկին իրկիւան
Այնքան խորունկ, մեկամաղշոտ է անհուն,
Արցունքներու պէս տերեւները կ'իյնան
Մահասարսուռ զգուանքին տակ հովերուն:**

Արցունքներու պէս տերեւները կ'իյնան,
Ու սև թաթիժ մը սրտիս մէջ կ'երկարի
Սնճուկն առակ մահակաւորի մը նըման,
Գիշերն սէս պատահը մըն է խաւարի:

Անձրեին տակ մանակաւորքի մը նըման
Ծիւր Տիւրուիինն՝ իբրեւ զազազ պոռիւ հե-
ժառեբոուն տակ, ճամբաներէն անասանման
կ'երթայ լրոին, ցընորական, առ յաւէտ:

Ծառերուն տակ, ճամբաներէն անասաման
Համբոյր մըն է մենեղ ոսկին արեւուն...
Արցունքներու պէս տեղեւները կ'իյնան
Իմ սրտիս մէջ, իմ հէք սրտիս հրապուն...

« Ցմորակամոցերը »
Բարիզ

ԱՐՄԷՆ ԵՐԿԱԹ